

Kevneşopiya Mewlîdê Di Nav Kurdan De û Beşdariya Wan Di Edebiyat û Çanda Kurdî De (Bi Mînakakurdên Tirkîyeyê)

Doç. Dr. Halil Akçay

Zanîngeha Mardin Artuklu/ Türkiye

Kurte:

Misilmanan di warê zanistî, exlaqî, siyasî, civakî, aborî, wêjeyî û çandî de ji mirovahiye re kedeke mezin dane avakirin. Mewlîda ku li ser hîmê zayîna Muhammed (s.a.w) hatiye avakirin ji tenê yek ji van hêmanan e. Berhemên mewlûdê, ku mînakên wan ên pêşîn di edebiyata Erebî de tene dîtin, paşê xwe di edebiyata Kurdî de nîşan dane. Van mewlûdan, ji bo wêjeya kurdî xebat u kedeke mezin dane ku hemû mewlûdên nivîskî bi beyt in û ji hêla naverok û formê ve gelek materyalên edebî di nav xwe de ne. Her wiha merasîmên ji bo pîrozkirina jidayikbûna Pêxemberê me (s.a.w) di nav Kurdan de hatin lidarxistin, di warê pirrengî û dewlemendiya çanda Kurdan de kedek mezin da.

Di vê lêkolînê de dê behsa tevkariya mewlûdên ku xwedî bandoreke mezin a wêjeyî û çandî ye, li wêje û çanda Kurdî hatiye kirin. Di vî warî de, piştî ku mateya ferhengê û peyva "mewlîd" hat dayîn, bi kurtasî behsa dîroka mewlûdê ji aliyê nivîsandin û pîrozkirina wê ve hatiye kirin û mewlûdên Kurdî jî di warê nivîskarên wan û ziman û naverok de hatin nîqaşkirin. Her wiha dê malzemeyên edebî yên mewlûdên nivîskî jî hatin eşkerekirin û merasîmên ku di dema xwendina mewlûdê de pêk tên û bandorên çandî yên van merasîmên hanê hatin nîqaşkirin. Ji bo derbaskirina zehmetî û pirsgerêkên cildên lêkolînê, Mewlîdên Kurdî yên ku ji aliyê Kurdên Tirkîyê ve hatine nivîsandin û li herêman Rojhilat û Başûrê Rojhilat ku Kurdên Tirkîyeyê bi tundî lê dijîn, sînorên lêkolînê pêk tînin.

Peyvên Sereke: *Wêje, Çand, Wêjeya Kurdî, Mewlîd, Merasîm*

Destpêk:

Bi hatina dîne Îslamê re şaristaniyeke bilind di aliyê zanistî, exlaqî, siyasî, civakî, aborî, edebî û çandî de derket holê. Alîkariya xebat û hemân u mijarên nû yên dînî, di çand û edebiyata Misilmanan a li her derê de gelek çêbûye. Yek ji van hêmanan mewlîde ku li ser bingeha jidayikbûna Muhemmed (s.a.w.) hatiye îcrakirin.

Peyva "mewlîd (مولد)" di ferhengê de ji tîpên ولد hatiye û di maneya "cîhê jidayikbûnê, dema jidayikbûnê, jidayikbûnê" de hatiye bikaranîn. (Ezherî, XIV, r. 179; İbn Manzûr, III, 468). Weke têgîneke çandî ya Îslamî, behsa jidayikbûna Pêxemberê me (s.a.w.) û merasîm û berhemên ku bi vê minasebetê hatine nivîsandin e. Her çend di rojên destpêkê de ji bo jidayikbûna Pêxemberê me (s.a.w) mewlîd dihat xwendin, lê bi taybetî di salvegerên jidayikbûn an wefâta mezinên dînî de, di bûyerên ku di her cûre şahî û xemgîniyê de dihatin kirin de, wek dawet, mezun bûn, kar, sinetê, sersaxiyê û hwd. mewlîd dihat xwendin. (Çağmar, 2004, r. 13; Özel, 2004, XXIX, 475).

Di derbarê tarîxa mewlîdê de jî tê gotin ku di heyamên Pêxemberê me, Sehabîyan, Emewîyan û Ebbasîyan de merasîmên mewlîdê tune ne. Salvegera

jidayikbûna Pêxemberê me (s.a.v.) cara ewil li Misirê bi merasîmên fermî dest pê kir, ji serdema Muiz-Lidînillah di serdema Fatimiyan de dest pê kir. Di dewra Fatimiyan de li kêleka mewlîda Pêxemberê me bi navê "el-Mevâlîdu's-sitte", mewlîda Hz. Elî, Hz. Fatîma, Hz. Hesen Hz. Huseyîn û u her wiha mewlîdên xelîfeyê serdemê jî di hatin pîrozkirin. (İbnu't-Tuveyr, 1992, r. 217; Özel, XXIX, 475).

Her çiqas di serdema Eyyûbiyan de merasîmên pîrozkirina mewlîdê hatin rakirin jî ji aliyê gel ve li malan pîroz kirin, berdewam dikir. Di dema Atabegê Eyûbiyan ê Erbîlê Muzafferuddin Kökböri (m. 630/1233) de, bi awayekî fermî dest pê kir û di demeke dirêj de, ji Muherrremê heta Rebiulevvelê dihat pîrozkirin. Di van rojan de ji bajarên wekî Bexdad, Mûsil, Cezîre, Sincar, Nisêbîn û ji welatên Farisan gelek hiqûqnas, sufi, waiz, qurrâ û helbestvan di herikîn bajarê Hewlêrê û bi siltan û rayedarên dewletê re beşdarîya merasîma mewlîdê dibûn. (İbn Xelîkân, IV, 117-118). Di vê navberê de dema ku muheddis û dîroknasê Endulusî İbnî Dihye el-Kelbî (m. 633/1235) di sala 604/1207 de hâtiye Hewlêrê, dît ku salvegera jidayikbûna Pêxember (s.a.w.) bi merasîmên mezin tê pîrozkirin û berhema xwe ya bi navê *et-Tenvîr fî mevlîdi's-sirâci'l-münîr* nivîst û pêşkêşî Muzafferuddin Kokbori kir. Kökböri jî 1000 dînar bexşî wî kir (İbn Hallikân, III, 448-450). Cejna mewlîdê di serdema Memlûkiyan de jî berdewam kiriye. Cejna ku ji serê meha Rebîulevvelê dest pê dikir, piştî nimêja nîvro ya roja mewlîdê, xelîfeyê Ebasî yê Misrê, serokên hakimên her çar mezheban, âlim û sufi, emîr û fermanदार, dewletparêz, navdarên gel nûnerên welatên cîranan dê bihatana qesra Qahîreyê û di konê merasîmê de cihê xwe bigirtana. Pêşî Qur'an di hat xwendin u paşê vaaz di hatin dayîn u ji teref mensûbê terîqan ve zîkr û wird di hatin xwendin u paşê xwarin dihat xwarin û sedeqe li kesên hewcedar di hat belavkirin. Her çend li Misirê celebên pîrozbahiyê ji hev cuda bin jî merasîmên mewlîdê heta îro berdewam dikin (Özel, XXIX, 476).

Her çiqas di serdema Osmaniyan de di serdema Muradê sêyemîn de pîrozbahiyên mewlîdê bi awayekî fermî dest pê kiribe jî, tê zanîn ku di demên berê de jî pîrozbahî dihatin lidarxistin, her çend ne fermî bû jî. Di pîrozbahiyên li Mizgefta Siltan Ehmed de siltan, wezîr, şêxul-Îslam, wezîr, kazaskerên Anatolya û Rûmêlî, rayedarên din ên sivil û leşkerî û ulema bi cil û bergên xwe yên fermî amade bûn. Dîsa di serdema Osmaniyan de 12ê meha Rebîulevvel li Medîneyê cejneke fermî bû, ji qesrê top hatin avêtin û di wê rojê de dikan nehatin vekirin. Mirov bi kincên xweşik li dora xwe digeriyan û hevdu pîroz dikirin û îşev li Mizgefta Pêxember ji nû ve zindî dibûn. Serê sibê hedîsan dihatin xwendin, ji bo siltanan dua dihatin kirin, mewlîd dihatin xwendin û pişt re jî xelâtan li gel di hat belavkirin. (Sabri Paşa, 2004, II, 513-517; Özel, XXIX, 477). Cejna mewlîdê her çend piştî ragihandina Komarê ya li Tirkîyeyê bi awayekî fermî hat betalkirin jî, li ber çavên raya giştî her tim bi eleqeyeke mezin hat pîrozkirin. Her wiha îro binavê "Qendîlâ Mewlîdê" rojbûna Pêxember ji aliyê Serokatiya Karên Diyanetê û Weqfa Diyanetê ya Tirkîyeyê bi çalakîyên cur bi cur tê pîrozkirin. Ev çalakîyên ku di sala 1989'an de bi navê "Hefteya Rojbûna Pîroz" û carna li gorî salnameya Hicrî û carinan jî li gorî salnameya Mîladî dest pê kiribûn, bi rêzîknameya ku di sala 2010'an de hat weşandin bû hefteyek fermî ya pîrozbahiyê. Bi rêzîknameya nû ya ku di sala 2017an de hat derxistin, navê hefteyê bû "Hefteya Mewlîd-î Nebî" û rojên pîrozbahiyê jî li gorî salnameya Hicrî ji roja dozdehê meha Rebîulevvel dest pê kir (Özel, XXIX, 477-478). Di encamê de, pîrozbahiyên têkildarî salvegera jidayikbûna Pêxemberê me (s.a.w) wekî hêmanek girîng

a jiyana olî û civakî di hemû civakên misilmanan de wekî nîşana hezkirina pêxember tê pîroz kirin.

1. Di Warê Berhema Nivîskî de Mewlîd:

Di demên pêşîde di merasîmên mewlîdê de ayetên Qur'anê dihatin xwendin û helbestên ku ji bo Resûlê Xwedê (s.a.w.) hatibûn nivîsandin mîna Kasîdetu'l-burde ya Ka'b b. Zuheyr û helbestên Hesên b. Sâbit, Ebdullah b. Revâha û hin sehabeyên din û mîna qesîda el-Kevâkibû'd-dürriyya ya Îmam Busîrî di hatine xwendin. Paşê dest bi nivîsandina mewlîdan hat kirin ku bi taybetî di pîrozbahiyên mewlîdê de bûn xwendin. Her çendî tê nîqaşkirin bê kê pêşî mewlîd nivîsandiye jî, berhema Ebu'l-Ferec el-Cevzî ya bi navê "Mewlîdu'n-Nebî" an jî "Arus" wekî mewlîdê yekem tê zanîn. *et-Tenvîr fî mewlîdi's-sirâci'l-münîr* ku Îbnî Dihye el-Kelbî bi teysîya Atabegê Erbilê Muzafferuddîn Kokborî di sala 604/1207 de nivîsiye, wek yekem mewlîdê ku bi şiklê menzûm hatiye nivîsandin navdar bûye. Lê beriya van behsa mewlîdên Kisâî, Waqidî, Xazalî û Sibt Îbnu'l-Cewzî jî hatine kirin. Ji xeynî van mewlîdên Erebi yê Lîsaneddîn Îbnu'l-Xetîb, Îbn Xaldûn, Makkarî, Berzencî, Bustencî, Îbn Hacer el-Heytemî, Munâvî, Nebhanî, Molla Xelîlê Sêrtî, Şêx Muhemmed Emîn el-Heyderî jî hene. (Çağmar, r. 18-19; Tıraşçı, 2013, r. 212). Her çiqas li cîhana tirkî nêzî 200 mewlîdên nivîskî hebin jî, *Vesîletü'n-necât* a Suleyman Çelebî ya herî navdare. (Tıraşçı, rr. 211-213; Ertekin, 2011, r. 3; Özel, XXIX, 477-478; Akçay, 2013, r. 397).

1.1. Mewlîdên Kurdî

1.1.1. Nivîsandina Mewlîdên bi Kurdî

Yekemîn mewlîda nivîskî ya bi Kurdî mewlîda Mele Huseyîn Ertûşî ye ku bi navê "Mewlûda Bateyî" tê naskirin. Beriya wê di merasîmên mewlîdê de di nav Kurdan de mewlîdên erebî dihatin xwendin. (Dokî, 2015, rr. 139-140). Melâyê Bateyî, bi çend awayên cuda wek Mele Hesên, Mele Huseyîn, Mele Ehmed û Mele Muhemmed hatibûn binavkirin jî, lê ji aliyê lêkolîneran ve hatiye eşkerekirin ku navê wî yê rast Mele Huseyîn e u hat diyarkirin ku navên din birayên wî ne. Nisbeya Bateyî ji gundê wî Batê re, nisbeya Ertûşî jî ji eşîra Mele Huseyîn re hatiye gotin. Di derbarê dîroka jidayikbûna wî de jî nêrînên cuda hene. Bi rastî jî hene ku dibêjin ew di navbera salên 1417-1495an de jiyaye. Yê ku dibêjin ew di navbera sedsalan de jiyaye jî hene. (Ertekin, 2014, rr. 188-189; Karacan ve Aykut, 2015, r. 126). Mewlîda Bateyî li gorî serdema xwe bi zîmanekî zelal û bi fehmî hatiye nivîsandin. Lê di encama hewlên cudakirina zîman ji têgînên Farisî û Erebi de, nemaze piştî reforma alfabe yê li Tirkîyê, bi demê re di zîmanê giştî de têgihîştina wî zehmet bû. Ji ber vê yekê pêwîstiya nivîsandina mewlîdên ku bi zîmanekî ku gel baştir jê fam bike bê xwendin derketiye holê. Bi rastî Şêx Muhemmed Emîn Heyderî di sala 1975an de ji mewlîda Bateyî bi zaravayê Kurmancî sadetir, zelaltir û kurttir mewlîdek nivîsiye. Bi van taybetiyan mewlîda Hayderî bi taybetî di nav kurdên başûrrojîlat de bû (Tıraşçı, r. 215). Ji xeynî vê, berê yan ji piştî, hetâ demâme gelek âlim bi zaravayên Zazakî, Soranî û Kurmancî bi Kurdî mewlîd nivîsandine. Bi vî awayî heta niha zêdeyî 60 mewlîdên Kurdî hatine nivîsandin. Lê bandora mewlîda Bateyî çî ji aliyê naverok û çî ji aliyê şiklê ve hema hema di van mewlîdan tevade de tê dîtin. Hin ji van mewlîdên li jêr hatine dayîn (Akçay, r. 398; Ertekin ve Ertekin, 2017, rr. 149-155):

- 1) Mewlîda Şêx Huseyîn Qazî (Soranî)
- 2) Mewlîda Mele Ehmedê Xasî (Zazakî)
- 3) Mewlîda Şêx Mûhemmed Xâl (Soranî)

- 4) Mewlîda Mele 'Ebdulkerîm el-Muderrîs
- 5) Mewlîda Şêx Muhemmed Emîn Hayderî
- 6) Mewlîda Mele Nûrîyê Hesarî.
- 7) Mewlîda Mele Ehmedê Zinarexî/Hezex/Şirnex.
- 8) Mewlîda Seyîd Muhemmed Şerîfê Batêrgizî.
- 9) Mewlîda Seyîd Feyzullahê Findikî.
- 10) Mewlîda Mele Şewqîyê Helexî.
- 11) Mewlîda Şêx Feyzûllah Xiznewî.
- 12) Mewlîda Muhemmed Zahit Kardeşlik
- 13) Mewlîda Mele Muhemmedê Ğursî

1.2. Naveroka mewlîdên bi Kurdî:

Parçeyên mewlîdê hene ku jê re "bahir" tê gotin. Her çend ji mewlîd bo mewlîd diguhere jî, ev bi gelemperî ji van beşan pêk tên: hamd u şikir, afirandina ji ronahiyê û afirandina gerdûnê, afirandina Âdem û şandina wî ji bihuştê bo dinyayê, nesla Resûlê Xuda (s.a.w) u wîlayeta wî, mûcîze, dayîna wî ji Halîmeyê re wek hemşîre, silav/selat, şemail, îsra û miraç, münacat u dûa (Ayrıca bkz. Kızıl, 2012, rr. 124-135). Niha, hin beşên bingehîn û çend nimûne ji van beşan li jêr tên dayîn:

Beşa Yekem: Hemd u Şîkrê Xwedê:

Di vê beşê de ji bo her cure nîmetên ku Xweda daye ebdên xwe, bi taybetî jî dîn û bawerî, pesn û spasî tê kirin. Li jêr çend nimûne ji mewlîdên girêdayî vê beşê hene:

Mewlîda Bateyî: حمد لی جله و بخای عالمین - . و بخای دلایمه دین مهین

Mewlîda Heyderî: أم بدين حمدی خودی آی مسلمان - دایمه پیغمبر ی آخر زمان

Mewlîda Mele Ehmedê Zinarexî:

بنالحق له أم دکن بائدلاء - گو رحمان رحیم ژ بو مه خدا

دهر - گو حمدا دکن أم مدلم - ژ بو خالفی گولمه کبریہ اعلم

Mewlîda Batêrgizî: بنای - خدا آزدکم بائدا - دکم حملو شکری ژ بونا خدا:

Mewlîda Mela Muhemmedê Xursî:

حمدی آزدکم ژ زلفاری - . لطفای وی لسه مه تم دباری

Beşa Duyem: Selawat Li Ser Pêxember:

Ev beş jî dikare wekî navberek di navbera beşan de were hesibandin. Werhasil, di dawiya her beşê de, ew tê dawetkirin ku bi dubendiyeke selewat û silavan ji Pêxember re bîne. Piştî vê dubendê, cîvata ku li mewlîdê guhdarî dike, bi denge bilind u bi hev re van sê selewatan dibêjin:

الصلاة والسلام عليك يا رسول الله - الصلاة والسلام عليك يا حبيب الله - الصلاة والسلام عليك يا

. بنى الله

Li jêr çend mînakên dubendên ku ji bo anîna selewat hatine gotin hene:

Mewlîda Bateyî: - گو دقیس هنی ژناری بن نجات - عشق شوق هنی بیهن الصلاة

Mewlîda Hayderî: - هون زعشقا دل بیهن بن و دولم - سر محمد لصلاة والسلام

Mewlîda Batêrgizî: - زعشقا دلی خوگی خاصو علم - بدين سر محمد صلاتو سلام

Mewlîda Mela Muhemmedê Xursî: - يك صلاة کی هنی کوییه - ده صلاة خویری بیهن تیه

Mewlîda Mele Burhan Hedbî: - گو دخوازن هنی خودی کمغوش بکن - هنی صلاتن ل محمد

- گهینکن

Beşa Sêyem: Xêra Pîrozkirin u Xwendina Mewlîdê:

Di vê beşê de behsa girîngî û xelata pîrozkirina jidayîkbûna Pêxemberê me (s.a.w.) tê kirin. Lê belê ji ber îfadeyên zêde yên li ser dilşewatiyê, dibe ku di vê beşê de rîwayet û xurafeyên qels an jî ne rast cih bigirin. Lê ji bo her mewlîdê ev gotin ne rast e. Weke mînak Şeyx Muhemmed Emîne Hayderî hê di saxbûna xwe de van rîwayetan ji mewlîdê derxistiye. Her wiha Mele Muhemmed Xursî jî diyar kir ku dema mewlîdê dinivîse hewl daye ku ji van rîwayetan dûr bisekine.

Beşa Çarem: Xuluqandina Ronahiya Pêxember:

Di vê beşê de tê gotin ku Xwedê pêşî ronahiyê (nûr) afirandiye û ev ronahî ronahiya Resûlê Xwedê ye. Tê gotin ku gerdûn ji vê ronahiyê hatiye afirandin.

Beşa Pêncem: Afirandina Adem Pêxember:

Di vê beşê de afirîna Âdem ku mirovê yekem wek xelîfeyê Xwedê yê li ser rûyê erdê û diyalogên di navbera Xwedê u milyaket u şeytan û Âdem de tene vegotin.

Beşa Şeşem: Neseba Pêxember:

Di vê beşê de nesla Pêxemberê me (s.a.w.) ku bi piranî digihe Ednan tê behskirin.

Beşa Heftem: Dê u Bavê Pêxember:

Di vê beşê de behsa dê û bavê Pêxember (as) tê kirin. Piştî behsa planên Cihûyan ên kuştina Abdullah û amadekariya zewaca Abdullah tê kirin. Cihûyan go ji bo kuştina Ebdullah hatein hazîrkirin u zewaca dê û bavê Pêxemberê me (s.a.w.)

Beşa Heştam: Bihevlîbûna Amîne bi Pêxember:

Di vê beşê de behsa ducaniya Emîne ya bi Pêxember û xewnên ku wê di vê pêvajoyê de dîtiye û rewşa ducaniyê tê vegotin.

:Beşa Nehem: Jidayîkbûna Pêxember

Di vê beşê de teşrîfa Pêxemberê me (s.a.w) ji dinyayê re u nîşanên ku Ebdulmutelip u Âmine dîtin u bûyerên ku di şeva çêbûna Pêxember de qewimîne tê vegotin.

Beşa Dehem: Merheba:

Yek ji girîngtirîn beşên Mewlîdê tê dîtin. Di vê beşê de behsa kelecana muhabbeta ku dema Pêxember (s.a.w.) teşrîfî cîhanê kiriye tê vegotin. Dema ku ev bêş tê xwendin, li hin cihan ji ber hurmeta Pêxember radibin ser piyan. Li hinek cihan her çiqas ne adet e ku rûbîn ser piyan, bi kêmanî radibe ser çokan. Li jêr çend nimûne ji beşa silavan ji hin mewlîdan hatine dayîn:

Mewlîda Bateyî:

جمله فوات جهان داف ندا - کره گازی بکله گوتن مرچا
مرچا ای دوما داند مرچا - مرچا ای فوقان مرچا -

Mewlîda Hayderî:

هات محمد مرچا صد مرچا - هات محمد و شفيعی ملنبا

Mewlîda Zinarex :

آفین صد آفین هو رقا - ف دیو حق گوته آفین مرا

Beşa Yazdehem: Paşgotin u Dia:

Di vê beşê de ku beşa dawî ya mewlîdê ye, ji bo nivîskar bi taybetî ji Pêxember, malbata wî û sahabiyên wî u ji hemû bawermendan û cemaeta hazir re dua tê kirin. Nivîskar di hin mewlîdan de ji guhdar û xwendevanên amade daxwaz dike ku ji bo Pêxemberê me û hemû ummeta wî û ji bo xwe Fatîhekê bixwînin. Ev dikare di mînakên jêrîn de were dîtin:

Mewlîda Bateyî:

هم ئووه رچار امام جانهء - هم ئونا كاتيب فيخهء
، وجميع مسلمين وصالحه - ، و فقير بلقي الفاتحه

Mewlîda Heyderî:

ای ، گو ئلیف کیره مولودئ برا - ، و فقیری جیدری هم حاصل
، هون یخوین فاتحه سرفان تمام - سر محمد لصلاة والسلام

Mewlîda Sîraceddîn Xelîlî:

، و سراج و حاصروهم صالحا - ، کو قلمبو،هن یخوین فاتحه

1.3. Di Perspektîfa Wêjeyî de Mewlîdên Kurdî:

Hema bêje hemû mewlîdên Kurdî bi şiklê manzûm hatine nivîsandin. Piraniya wan di prosodîya *fâ'ilâtun/fâ'ilâtun/fâ'ilun* meter de hatine nivîsandin. Wan di warê edebiyatê de bi hunerên xwe yên wêjeyî yên wek teşbih u irtîare u cinas u iqtibâs kedeke mezin dane ziman. Mesela, di mewlîda Seyîd Şerîf Batêrgîzî de ev mînakên jêrîn mînakên başin ji bo cînase:

- قم طرسید یو ژ حیاء خدا - لم گیریشق دنا فا خدا

Li vir, bêja خدا yên li dawîya her du şetran de mînakên cinasa tam heye. Yek tê wateya Xwedê û ya din tê wateya "xwe". Her wisa di mewlîda Mele Süleyman Kurşun de jî di dubendiya jêrîn de di navbera bêjeyên «خدا» de mînaka tevayî cînas heye:

وي دهر حال و دهر حالى خودا - هوبلاو تيم خودونوا خدا

Yek ji hêmanên wêjeyî yên ku di gelek mewlîdan de cih digire istiâre ye. Em vê yekê di beşa "Merhaba" di Mewlîda Bateyî de dibînin. Mînakî, di dubendên jêrîn de, şiyana axaftinê ji hemî heyînen gerdûnê re tê destnîşan kirin. Li vir, hem tiştên ku qabiliyeta wan a axaftinê tune ye, bi mirovan re tene teşbîhkirin hem jî hunera intâkê hatiye çêkirin:

جمله ذلجها دافل یدا - کیره گازی پکه گوئن موحبا

Ev dubendiya Şêx Muhemmed Emîn Heyderî yek ji mînakên baş ên istiârê ye:

صورتگی باغا ژوچی نه فدی - طوکه شیرین و خوشک کسی لمی

Di dubendê de taybetmendiya şermê ya ku aîdê mirov e, hatiye dayîn ji gûlêre u vî şiklî hunera istiare hatiye çêkirin. Di vê rewşê de, gul hatiye şibihandin bi mirovan.

Berawirdkirina Pêxemberê me bi roj, hîv û gula bedewiyê re yek ji mînakên hevpar ên mewlîdê ye.

2. Merasîmên Mewlîdê di nav Kurdên Tirkîyeyê:

Xwendin û pîrozkirina mewlîdê di nava hemû gelên li Tirkîyeyê yên ku dijîn, mijareke hevpar e. Loma jî di nav Kurdên Tirkîyeyê de ji pir tê pîrozkirin. Mewlîd, ne tenê di rojbûna Pêxemberê me (s.a.w.) de, di her cure kêliyên şahî û xemgîniyê de, wek dawetê, mezûnbûn, girtina kêrekî, sinet, sersaxiyê jî tê pîrozkirin. Carinan meriv dikare bi mebesta ku tenê çend kesan li ser maseyê kom bike û mêvanan bike tê xwendin. Ev yek nîşan dide ku Kurd hema hema di her bûyereke girîng de Pêxemberê me dixin hevkarîya xwe. Kevneşopiya pîrozkirina mewlîdê ku bi berfirehî û bi xurtî di jiyana me de cih digire,

xwedî bandoreke mezin a çandî ye. Niha em dixwazin van merasiman û tevkarîya wan a çandî binirxînin.

2.1. Sedemên Xwendina Mewlîdê:

Bi rastî mewlîd bûyerek e ku bi pêrozkirina salvegera jidayîkbûna Pêxemberê me (s.a.w.) li hemû deverên ku şahî û xem lê tê parvekirin belav dibe. Sedemên xwendina mewlîdên li Tirkîyeyê hema bêje li her herêmê yan jî li her civakê dişibihin hev. Di komên jêrîn de mebestên dayîna mewlîdê pêkan e (Herwiha bnr. Efe, 2009, rr. 15-18; Öztürk, 2018, rr. 86-87):

a. Di Roj û Şevên Dînî de:

Mewlîd bi taybetî di roja Qendîla Mewlîdêde u di Qendîla Regaîbê, Şeva Mîracê, Şeva Beratê, Şeva Qedrê, Şevên Remezanê, cejna Remezanê û cejna Qurbanê de tê dayîn u tê pêrozkirin. Mewlîd ji bilî meha Remezanê di roj û şevên din ên girîng de hem bi roj hem jî êvarê dikare were dayîn. Carinan di heman rojê de li gundekî yan jî taxekê ji yekî zêdetir mewlîd tê dayîn.

b. Roja Sêyemîn a Sersaxiyê:

Bi gelemperî danê nîvro tê dayîn û dawîya sersaxiyê nîşan dide. Her çiqas ev mewlîda ku diyarîya pêrozkirina teşrîfa Pêxemberê me (s.a.w) cîhanê bi coşeke mezine, ji bo sersaxiyê were xwendin jî nakok e jî, tê qebûlkirin ku ev mewlîd di kêliyan de hêmaneke teseliyê ye. xemgîniya wek sersaxiyê û tê qebûlkirin ku di dema xwendina mewlîdê de bi îbadetên wek zîkr, selewat û nimêj tê xelatkirin.

c. Li ser Salvegerên Jidayîkbûn û Mirinê:

Her çend ne adetê hepar e ku di pêrozbahiyên rojbûna zarokan de mewlîd were xwendin, lê tê dîtin ku hin malbatên hestiyar ji aliyê olî ve wekî alternatîfa pêrozbahiyên rojavayî mewlîd xwendine. Her çend ne gelemperî be jî, tê dîtin ku bi taybetî di salvegera mirina rêberên olî û ramanî de mewlîd tên dayîn.

d. Merasimên Soz, Nîşan û Dawet û Sinet:

Herçiqas di merasimên soz û dawet û sinetê de ne zêde be jî, di dawetan de mewlîd tê xwendin. Di hin dawetan de ji ber ku reqsa jin û mêran bihevre guneh tê dîtin û ji bo ku ji şahiyên bi dîlan û muzîkê dûrkevin, tenê mewlîd tê xwendin. Lê dawetên ku jin û mêr li cihên cuda dîlanê û kêf û şahiyê dikin jî pir in, û di van dawetan de mewlîd tên xwendin. Bi rastî di nav Kurdên Tirkîyê de adetê hepar e ku di her dawetekê de, bi çi rengî be, mewlîd bê dayîn.

e. Di Nezr û Sondandê:

Di nezrû u sondên ku mirov dide di dema peydabûna karekî xwestî de, wek serketina îmtîhanekê, ketina karekî, saxbûn u xilasbûna ji nexweşî yan pirsgerîkekê, çêbûna zarokekî, tayînkirina li cihê xwestî, terfî kirin, girtina dîplomêkê yan belgekekê, xwedîbûna mal an jî erebekê de jî mewlîd tê dayîn. Mesela dibêje *“Ger felan felan îşê mi were serî ezê mewlîdkê bidim.”*

f. Di Merasimên Avakirinê û Vekirinê û Danîna Bigehande:

Mewlîd bi nîyeta bereketê tê dayîn di danîna temel û bingehande an vekirina saziyeke olî de wek mizgeft û qursa Qur'anê medrese an jî kargeheke bazirganiyê ya wek dikan û febrîqe û kargehan de.

g. Di vegera ji sefereke girîng wek umre û hec û leşkerîyê de.

h. Her wiha mewlîd tê dayîn jî bo destpêka medreseyê û mezûnbûna wê de û dema destpêkirina xwendina Quranê û temamkirina/xetimkirina wê.

- i. Di dema nimêja baranê de jî xwarin û mewlîd tê dayîn.
- j. Mewlîd dîsa tê dayin ji bo ku xizm, cîran, dost û eqreybên li ser sifreyekê tîn cem hev tê dayîn. Bi rasti li gundan ev bûyereke hevpar e.

2.2. Amadekariyên Mewlîdê:

Amadekariya ewil a mewlîdê, diyarkirina ku kî were mewlîde û hejmara mêvanên ku werin. Carna xwarinek li gorî hejmara mêvanan tê amadekirin, carna jî pêşî xwarin tê amadekirin û piştê li gorî mêjera xwarinê hejmara mêvanan tê diyarkirin.

2.2.1. Vexwendinê Mewlîde:

Vexwendina mewlîdê, li gor cih û çînu derecê mêvanan bi gelek awayan tîn kirin. Mesela carna zarokan dişînin vexwendinê, carna jî bi telefonê tê vexwendin û carna li cihên ku civak lê ye, wek mizgeft, qehwexane, komele, bi awayekî kolektîf bi anonsê tê kirin. Her wiha dibe ku xwediyê mewlîdê bi xwe serdana malan bike û wan vexwîne mewlîdê. Mêvan li gor sedem û niyet û çarçoveya mewlîdê diguhere. Li gorî vê yekê, mêvan dikarin tenê endamên malbatê jî bin, an jî heval, xizm, cîran, hemî gundî an hemî mêvanên ku ji ber her sedemê amade bin. Li cihên biçûk ên wek gund, qeseba, bajarok, melayê gund, mamosteyê gund an jî memûrên ku timî li gund in tim di nava mêvanan de ne. Lêbelê yên ku her tim tîn vexwendin, yetîm û belengaz in.

Pankart, broşur, bîlbord, ragihandinên fermî, televîzyon û kanalên din ên weşanê û amûrên medyaya civakî ji bo merasîmên mewlîdê yên bi beşdariyeke zêde wek rêbazên vexwendinê tîn bikaranîn.

2.2.2. Cih, Xwarin û Îkram:

Cihê ku dê mewlîd were xwendin cihê herî xweş e ku ji bo merasîma mewlîdê hatiye destnîşankirin û temaşevan dikarin serdest bin. Ji ber vê yekê cihê mewlîdê bi baldarî tê hilbijartin. Mesela, cihê xwendina mewlîdê di jûreyên xaniyan de li goşeyê herî xweş e, li mizgeftan jî li ber mihrabê ye. Di salon û meydana de cihê xwendina mewlîda qonax û platformên bilind in. Kesê ku mewlîdê dide dixwaze ku mewlîd zêdetir li mala wî bê xwendin. Ji ber ku tê bawer kirin ku cihê mewlîdê de tê xwendin, dê milyaket û bereket bikevin wî cihî, û bi saya selewatên ku di mewlîdê de tîne xwendin dê cih ji çavê xerab û tengasiyê dûr be û tê bawer kirin ku bersivên pirsên milyaketên di gorê de wê hêsanîr bibin. Ev bawerî, li ser rîwayetên ku di hin mewlîdan de derbâsîdibê. Mînak, di Mewlîda Bateyî de van rîwayetan hene:

هو چۆن لى به خوێنڤڤ ځمكه لى دى ملكه پښه تږي وى مهر لى
خانى لى به خوێنڤڤ صلاه دى پښه باعى بڤلا
دافى ځمكه حسودى چاف خواب درمزارى سهلى لى دى جواب

Di mewlîda Hayderî de jî ku berê bi vî rengî vegotinên hebûn, lê piştî ku hat fahmkirin ku ev rîwayet lawaz in an jî ne rast in, ji aliyê nivîskarê wê ve ji mewlîdê hat derxistin.

Ji bo ku cihên mewlîdê paqij û bîhnexweş bin, xwediyê mewlîdê û kesên ku diçin mewlîdê ehmmiyetê didin ku cil û bergên xwe yên paqij li xwe bikin û bêhneke xweş li xwedin. Ji ber vê sedemê li hin cihan di oda ku mewlîd tê xwendin de bêhnên xweş ên wek misk, bixûr û ava gulê tê hiştin.

Di merasîmên mewlîdê de adetî ye ku ji gûhdaran û mêvanan re xêrek bê pêşkêşkirin. Bi rastî di hin mewlîdan de tê bawer kirin ku divê tiştek were pêşkêş kirin, ji

ber ku tê gotin dê ji bo vê yekê xelat hebe. Di Mewlîda Bateyî de ev dubendî balê dikişînin ser vê mijarê:

Hebûna ayetên ku îşaretî bi ikrama mêvanan dikin û hedîsên ku vê meselê teşwîq dikin, kirîye âdet ku di nav civakên Misilmanan de di merasîmên mewlîdê de bi xwarin û tiştên din ikram bê kirin.¹ Bi rastî, gava ku meriv qala mewlidê dike, yekem tiştê ku tê bîra me xwarin an jî ikramin. Ji ber vê yekê mewlid û xwarin du têgînên ku hema hema wek hev in.

2.3. Xwendina Mewlîdê:

Dema ku mewlîdvan cihê xwe digre, li ser tepsiyek an jî li ser sifreya qumaşê de hinek xwarinên cûrbecûr ên bi navê "teberruk" tên danîn. Bi giştî xwarinên wek bulgur, şekir, birinc, nîsk, xwê, gofrêt, piskewît, lequm û her weha vexwarinên wek şerbet, ava

fêkiyan û dew in. Ji xeynê vê, carna pere û berîkên ku di nav wan de pere hene li ser vê tepsiyê têne danîn. Dibê ku ev hemû, ji bo ku bala civatê nekşênê bi paçe ki tê tê nixumandin. Tê bawerkirin ku ev tişt, dê bi mewlîda ku tê xwendin bên pîrozkirin. Dema xwendina mewlîdê di qedê, ev xwarin û şerbetan tîkram kirin ji kesên amade re, û ew jî ji her yekê hindik tam dîkin. Berhemên mayî tî vala kirin cihên xwe. Bi vî awayî tî encamdan ku hemû xwarin bi bereket dibe.

Mewlîd bi xwendina sureyek kurt dest pê dike. Piştî ku selewatek ji tî dayin dest bi xwendina mewlîdê tî kirin. Dema mewlîd tî xwendin, civata hazir bi baldarî li mewlûdê guhdarî dike û dema ku navê Pêxemberê me tî gotin, selewatan didê. Lê dema ku fesla selewatan tî, hemû bi hev re bi dengê bilind sê selewatan didin. Ev jî heyecaneke xweş di haziran de tî meydanê. Bi taybetî zarok li bendê ne ku beşdarî vê beşê bibin. Kesê ku mewlîdê dixwîne, li gorî rewşa cemaetê, carna li hin cihên mewlîdê de di derbarê jiyana Pêxemberê me, malbata wî an jî pêxemberên din de bi kurtî agahî dide.

Dema xwendina mewlîdê ji nîv saetê heya saetekê diguhere. Ji bo ku xwarina hazir sar nebe yan jî li gor hin rewşên din ên ji nişka ve çêdibin, tî lez kirin di xwendina mewlîdê de an jî bi kurtkirina hin beşan tî xwendin. Carna jî, ji ber karê lezgîn yê mêvan an jî mazûvan, xwarin zu tî xwarin û paşê di wextekî minasib de mewlîd tî xwendin.

Dema mewlîdê dema firavîn an şîvê ye. Lê kêman caran di di dema taştê de u di Remezanê de di dema sehûrê de mewlîd tî dayîn. Her wiha tî dîtin ku di nava rojê de li gundekî ji mewlîdekê zêdetir tî dayîn. Ji ber ku adetên dayîna mewlîdên hevpar di nav Kurdên Tirkiyeyê de zêde tine ye her malbatek dixwaze mewlîda xwe cuda bide.

2.4. Dawiya Merasîma Mewlîdê û Piştî Mewlîdê:

Piştî ku xwarin tî xwarin, ji aliyê mela ve dûa xwarinê tî xwendin û bi vî awayî mêvan dest bi derketinê dîkin. Ji ber vê yekê xwarina xwarinê nişan dide ku merasîma mewlîdê bi dawî bûye. Ji bo ragihandina dawiya merasîmê ne hewce ye ku daxuyaniyek cuda were dayîn. Her yek ji xwediya mewlîdê re dua dike û derdikeve. Piştî ku qelebalix bela dibe, ji hinek heval û cîranên ku ji bo sohbetê dimînin çay tî pêşkêş kirin. Li hin ciyan piştî ku mêvan bela dibin, zarok tîk gazi kirin ser sîfrê. Li hinek ciyan ji zarokan re sifreyek cuda tî danîn. Lêbelê, îro, zarok bi gelemperî di nav mêvanan de tîne mêvan kirin. Di mewlîdê de sîfra jinan, ji ciyê mêran cuda tî danîn. Di gel vê yeke, mewlîdên ku tenê jin an jî tenê mêr tî de beşdar dibin hene. Di mewlîdên ku tenê jin tî de beşdar dibin de jî e ku mewlîdê dixwîne jin e.

3. Di nav Kurdên Tirkiyê de Mewlîdên Ku Herî Pir Tîne Xwendin:

Zehmet e ku meriv agahdariya rast bide ji ber ku li ser vê mijarê li ser bingeha statîstîk an lêkolînek meydanî ya mezin diyar tune. Lê belê agahiyên ku ji aliyê kesên çavkanî yên ku bi salan li herêmên cuda merasîmên mewlîdê xwendine yan jî şahidî kirine û nêrînen nivîskar ku bi xwe beşdarî pîrozbahiyên mewlîdê yên li bajarên cûrbecur bûne, dikarin agahiyên giştî li ser kîjan mewlîd li kîjan herêmê bêhtir tî tercîhkirin bidin. Lê belê mirov dikare bibêje ku Mewlîda Bateyî li herêmê weke her car li pêş e. Mewlîda Şêx Muhammed Emîn Hayderî ku ji aliyê zîman de xweş û zelal û tî fêhmkirin, di gel mewlîda Bateyî yek ji mewlîdên ku herî bijarte ye. Bi rastî jî hatiye diyarkirin ku mewlîda Hayderî li Diyarbakir, Cêlêmêrg, Şîrnex, Mêrdîn, Sêrt û derdora wê zêdetir tî tercîhkirin (Öztürk, 2018, rr. 83-84; Tîraşçı, rr. 215-216). Mewlîda Mehmed Zahîd Kardeşlik u di nav Zazayan de Mewlîda Ehmedê Xasî jî mewlîdên ku li hin herêman bi pîranî tî tercîhkirin û xwendin

in. Her wiha mewlîda ku kesê mewlîdê dixwîne an jî kesê ku mewlîdê dide tercîh dike jî girîng e.

4. Fonksiyona Civakî ya Merasîmên Mewlîdê:

Bi rastî di mewlîdan de kêr-zêde civakek heye. Her wiha mewlîd di hemû kêliyên xemgînî û şahiyê de xizm, cîran, heval û hogir, feqîr û dewlemend, zarok û mezinan digihîne hev û di vejîna hestên hevgirtin û parvekirina di navbera mirovan de dibe alîkar. Ji ber ku kombûna li vir bi armanca pîrozkirina jidayikbûna Pêxemberê me li cîhanê, coşa civakî û şahiya yekbûnê zêde dike. Bi van taybetmendiyên re, ji bilî aliyê olî yê mewlîdê, xwedî rolekek civakî ya pir girîng e. Girîngiya ku civak dide mewlîdê, bi dayîna navê "Mewlîd" li kurân û "Mewlîde" li keçên ku di Qendîla Mewlîdê an jî di meha Rebiulevvel, meha ku Pêxember tê de ji dayik bûne jî tê fêmkirin (Efe, s. 19).

ENCAM:

Her çiqas li ser mijarên wekî biryarnamê ya wê ya olî, pîrozbahîya wê ya dîrokî û awayê cejnê tê axaftin jî, piştî heyamekê hema hema li hemû coxrafya Misilmanan bi coşeka mezin hatîye pîrozkirin û pîrozkirin berdewam e. Merasîmên mewlîdê li Tirkîyeyê jî hem ji aliyê Serokatiya Karên Diyanetê ku wekî saziyeke fermî ya dewletê ye û hem ji aliyê gel bi awayekî berfireh tê organîzekirin û pîrozkirin. Îro mewlîd, bûye bûyerek girîng ku gelek hêmanên olî û çandî yên jiyana civakî dihewîne.

Di vê lêkolînê de encamên jêrîn hatin bidestxistin:

Di nav Kurdên Tirkîyeyê de mewlîd bi taybetî di rojbûna Pêxemberê me (s.a.w) de tê pîrozkirin, her weha tê pîrozkirin di her kêliyên şahî û xemgîniyê de, wek dawet, mezûnbûn, kar, sinet û sersaxiyê.

Mewlîda yekem a ku bi kurdî hatîye nivîsandin, mewlîda Molla Huseyîn Ertûşî ye ku tê texmînkirin ku di navbera sedsalên 6-17 an 17-18 de jiyaye. Paşê gelek mewlîd bi zaravayên Zazakî, Soranî û Kurmancî hatine nivîsandin. Heta îro jî 60î zêdetir Mewlîdên Kurdî hatine nivîsandin. Lê di gelek ji wan de, çî ji aliyê naverok û çî jî ji aliyê şêklê ve, bandora mewlîda Bateyî tê dîtin.

Mewlîd bi giştî ji van beşan pêk tê: pesn û şikir, afirandina ji ronahiyê û afirandina gerdûnê, afirandina Adem û şandina wî ji ezmanan bo ser rûyê erdê, nesla Resûlê Xwedê (s.a.w), şemail, Îsra û miraç, munacat û dûa

Hema hema hemû mewlîdên Kurdî bi nazm hatine nivîsandin. Piraniya wan di prosodîya *fâ'ilâtun/fâ'ilâtun/fâ'ilun* meter de hatine nivîsandin û bi hunerên xwe yên edebî yên wekî teşbîh, îstîare, kînaye, cînas û îktibâs kedeke mezin di warê edebî de dane zimên.

Ji bo ku cihên mewlîdê paqij û bîhnxweş bin, xwediyên mewlîdê û kesên ku diçin mewlîdê jî ehemîyetê didin ku cil û bergên xwe yên paqij li xwe bikin û bêhneke xweş di xwe bidin.

Ji ber ku di merasîmêde muheqqeq komînek heye û ji ber ku kevneşopiyek gelên herême ye ku ji bo mêvanperweriyê ji wan re îkraman pêşkêş dikin, di merasîmên mewlîdê de jî her tim xwarinek an jî şîranîyek tê îkram kirin. Dema mijar mewlûd be, girîngê zêdetir tê dayîn ji bo vê mijarê. Lêbelê, celebê pêşkêşkirinê li gorî dem û cîhan diguhere. Mînakî, xwarinên sereke yên ku bi piranî ji xwarinên goşt pêk tên têne pêşkêş kirin, hem jî şîrîniyên wekî kek, paste û biskuwîtan jî tê pêşkêş kirin.

Kesê ku mewlîdê dixwîne bi gelemperî îmam e. heger feqyên mela jî beşdarî mewlîdê bibin, ji bo teberrukê pêşî îmam dest pê dike û piştî feqî didomînin. Di beşa merhab û dûayê de dîsa ji îmam re tê dayîn û ji aliyê wî ve tê qedandin. Dema ku kesê ku dê mewlîdê bixwîne cihê wî digre, li ser tepsiyek an jî li ser sifreyek qumaş li ber wî xwarinên cûrbecûr ên bi navê "teberruk" tên danîn.

Edet e ku mewlîd bi xwendina sureyek kurt dest pê dike. Piştî ku selewatek jî tê dayîn dest bi xwendina mewlîdê tê kirin. Dema ku tê ser beşa selewatê, bi hev re û bi dengê bilind sê selewat tên dayîn.

Di nav mewlîdên herî zêde kut ê bijartin mewlîda Bateyî ye. Di warê xwedîbûna zimanekî xweş û têgihîştî de, mewlîda Şêx Muhemmed Emîn Heyderî jî yek ji mewlîdên ku herî zêde tê tercîhkirin. Li hinek heremân mewlîda Mehmed Zahid Kardeşlik û di nava Zazayan de mewlîda Ehmedê Xasî jî tê tercîhkirin. Her wiha bijartina kesê mewlîdê dixwîne yan jî yê mewlîdê dide jî girîng e.

Mewlîd di warê yekîtî û hevgirtina civakî de girîng e, jiber ku xizim, dost û cîranan tîne ba hev. Her çiqas mijar ne zelal be jî, di nav gel de her tim kevneşopiyek heye ku werin cem hev û digel vexwarinek an xwarinê sohbet bikin. Ev yek di helkefteke bilind ya wek jidayikbûna Pêxemberê me de pêk tê, vê yekitiyê xurt dike û kalîteya sohbetê zêde dike.

ÇAVKANÎ:

Akçay, H, 2013, 'Son Dönem Tasavvuf Âlimlerinden Şeyh Muhemmed Emîn el-Hayderî', Sempozyûma Uluslararası Kimlik, Kültür Ve Değişim Sürecinde Osmanlı'dan Günümüze Kürtler, Weşanxaneya Zanîngeha Çewlîkê, Çewlik 07-09/09/2012.

Batergizî, Muhemmed Şerîf, Rîsâletu'l-usûl fî mewlîdî'r-Resûl, Nusxeya neçapkirî.

Çağmar, M.E. (2004). Edebi Açidan Arapça Mevlidler, Enqere: Weşanên Îlahiyat.

Doskî, T.Î, 2015, 'Jêderên Mewlûda Melayê Bateyî', Sempozyûma Uluslararası Beytüşşebap ve Molla Hüseyin Bateyî, 20-21 2014, Şirnex.

Efe, A, 2009, 'Türk Toplumunda Mevlid Merâsimlerinin Yeri ve Fonksiyonları (Isparta Ve Çevresi Örneği)', Kovara Fakulteya Îlahiyatê ya Zanîngeha Dokuz Eylulê, XXIX/2009, rr. 9-30).

Ezherî, Muhemmed b. Ehmed, Tehzîbu'l-luga, thk. Ya'qûb, 'Abdunnebî, Qahîre: ed-Dâru'l-Misriyye.

Ertekin, M.Z, 2011, 'Di Edebîyata Me de Mewlûd û Rûberûkirina Mewlûdên Pêşîn ên Kurdî û Tirkî', Konferansa Uluslararası Kürdoloji, Zanîngeha Colemêrgê.

Ertekin, M.Z, 2015, 'Mewlûda Kurdî ya Yekem û Bandora Wê li Ser Mewlûdên Din', Sempozyûma Uluslararası Beytüşşebap ve Molla Hüseyin Bateyî, 20-21 2014 Şirnex.

Ertekin, M.Z. ve Ertekin, N, 2017, 'Kurtedîroka Mewlûdnameyên Kurdî', Kongreya Şarkiyat Uluslararası Sosyal Bilimler, 14-17 Îlon Diyarbekir, rr. 149-155.

Ertûşî, Hesên, (1327). Mewlûdu'n-Nebî, Weşana Seyîd Şefîk Arvasî, İstanbul: Çapxaneya Ehmed Kamîl, Dersaadet.

Heyderî, Muhemmed Emîn, Mewlûdu'n-Nebî, Weşanxaneya Ayfa, İstanbul.

Heyderî, Muhemmed Emîn, (2015). Mewlûdu'n-Nebî (Tuhfetu'l-Heyderî), Diyarbekir: Mekteba Seyda.

İbn Xelikân, Ehmed b. Muhemmed, Vefeyâtü'l-a'yân ve enbâu ebnâî'z-zemân, thk. İhsân 'Abbâs, Beyrut: Dâru Sâdir.

İbn Manzûr, Lisânu'l-'Arab, Beyrut: Dâru Sâdir.

İbnu't-Tuveyr el-Qayserânî, A. (1992). Nuzhetu'l-mukleteyn fî ahbârî'd-devleteyn, Thk. Eymen Fuâd Seyîd, Beyrut: Dâru Frantis Shtanyir Stutgard.

Karacan, H, ve Aykut N, 2015, 'Mele Hüseyin Batey'nin Mewlid-i Nebî Adlı Eseri ile Mele Süleyman Kurşun'un Mewlida Pêxember Adlı Eserinin Karşılaştırılması', Enstîtuya Kovara Zimanên Zindî ya Zanîngeha Bîngolê, Sal: 1, Cild: 1, Hejmar: 2, Sermawez, rr. 123-141.

Kızıl, H, 2012, 'Diyarbakır ve Çevresinde Yazılmış Mevlitlerin Konularına Göre Tasnifi Denemesi', Kovara Lêkolînên Zanistî ya Sarkîyat, Hejmar: VII, rr. 116-150.

Özel, A. (2004), 'Mevlid', DîA, Enqere: Weşanên Weqfa Diyanetê ya Tirk.

Öztürk, M, 2018, 'Folklorik Bir Ritüel Olarak Mardin'deki Mevlit Merasimleri ve Çeşitli Özellikleri', Kovara Navneteweyî ya Lêkolînên Civakî, Vol: 11 Issue: 5, rr. 81-90.

Sabri Paşa, E. (2004). Mir'âtü'l-Haremeyn eş-Şerîfeyn ve cezîreti'l-'Arab, Çev. Muhammed Harb, Qahîre: Dâru'l-ma 'ârifî'l-Arabiyye.

Tıraşçı, M, 2013, 'Güneydoğu ve Doğu Anadolu Çevresinde Arapça, Kürtçe, Zazaca Mevlidler ve Müzikal Olarak İcra Ediliş Tarzları', Kovara Fakulteya Îlahiyatê ya Zanîngeha Cumhuriyetê, Cild XVII, Hejmar: 2 rr. 219-236.

Xursî, Muhammed, Nezma Şêrîn der mewlîd û sîreta Resûlê emîn, Nusxeya neçapkirî, Qiziltepe/Mêrdîn.

Zinarexî, Ehmed, *Mewlîdu'n-Nebî*, Nusxeya neçapkirî.

Çavkaniyên Devkî:

(Bajarê yekem ê hatî dayîn bajarê ku ew lê dijîn e, û bajarê duyemîn bajarê ku ew agahdarî li ser didin.)

Abdülhalim Akkoyun: 40 salî, mele, Diyarbakır & Qiziltepe (Dîroka Hevpeyvînê: 18 Kanûn 2022).

Ahmet Tekin: 43 salî, akademîsyen, Mêrdîn & Şirnex (Dîroka Hevpeyvînê: 20 Kanûn 2022).

Ali Akçay: 72 salî, seyda, Şanlıurfa & Mêrdîn & Êlih (Dîroka Hevpeyvînê: 20 Kanûn 2022).

Hamit Salihoğlu: 50 salî, akademîsyen, Diyarbakır (Dîroka Hevpeyvînê: 10 Kanûn 2022).

Mahsum Mahsumoğlu: 35 salî, muftî, Kocaköy & Çewlik, (Dîroka Hevpeyvînê: 21 Çile 2023).

Mehmet Altın: 43 salî, akademîsyen, Bedlîs & Wan (Dîroka Hevpeyvînê: 22 Çile 2023).

Mehmet Deniz: 70 salî, seyda, Diyarbakır & Qiziltepe (Dîroka Hevpeyvînê: 13.01.2023).

Mehmet Tarhan (Mela Sîrac) : 55 salî, seyda, Qiziltepe (Dîroka Hevpeyvînê: 11 Çile 2023).

Musab Koparal: 35 salî, akademîsyen, Mêrdîn & Adiyaman (Dîroka Hevpeyvînê: 22 Çile 2023).

Omer Akçay: 35 salî, îmam/vaiz, Diyarbakır & Sêrt, (Dîroka Hevpeyvînê: 23 Çile 2023).

Sabahattin Bala: 40 salî, akademîsyen, Mêrdîn, (Dîroka Hevpeyvînê: 23 Çile 2023).

Prawez:

¹ Ji bo ayetân bnr. ez-Zâriyât, 51/24-27. Jibo hedîsân bnr. Buxârî, Nikâh 80, Edeb 31, 85, Rîqâq 23; Müslim, Îmân 74, 75, 77. Û bnr. Ebû Dâvûd, Edeb 123; Tirmizî, Qiyâmet 50; İbn Mâce, Edeb 4

The ceremonies of the birth of the Prophet (Mawlid) among the Kurds and their contribution to literature and their culture (the Kurds of Turkey as a model)

Abstract:

Muslims have built a high civilization by making great contributions to humanity in terms of scientific, moral, political, social, economic, literary and cultural. Mawlid, which is based on the birth enthusiasm of our Prophet (s.a.w.), is only one of these elements. Mawlid works that the first examples of which are encountered in Arabic literature, later showed themselves in Kurdish literature. These mawlids have made great contributions to Kurdish literature in that all written mawlids in Kurdish are in verse and contain a lot of literary material in terms of content and form. In addition, the ceremonies held to celebrate the birth of our Prophet (s.a.w.) among the Kurds contributed significantly to the culture of the Kurds in terms of diversity and richness.

In this study, the contribution of mawlids, which have great literary and cultural influence, to Kurdish literature and culture is discussed. In this direction, after the dictionary and term meaning of the word "mawlid" is given, after briefly mentioning the history of the mawlid in terms of its writing and celebration, Kurdish mevlits are discussed in terms of their authors, printing information, language and content. In addition, the literary materials of the written mawlids are revealed and the ceremonies that take place during the reciting of the mawlids and the cultural effects of these ceremonies are discussed. In order to overcome the difficulties and volume problems of the study, the Kurdish Mevlits written by the Kurds of Turkey and the Eastern and Southeastern regions, where the Turkish Kurds live intensely, constitute the boundaries of the study.

Keywords: *Literature, Culture, Kurdish Literature, Mawlid, Ceremony.*

تقليد المولد النبوي عند الكرد ومساهمته في الأدب وثقافتهم (أكراد تركيا أنموذجاً)

الملخص:

لقد بنى المسلمون حضارة عالمية من خلال تقديم مساهمات كبيرة للإدسانية علمياً وأخلاقياً وسياسياً واجتماعياً وافتصادياً وأدبياً وثقافياً. احتفالات المولد التي يقوم على طرب وحماسة ولادة نبينا صلى الله عليه وسلم، هو واحد فقط من هذه العناصر. التأليفات حول المولد التي نرى الأمثلة الأولى لها في الأدب العربي، ظهرت لاحقاً في الأدب الكردي. لقد قدمت هذه المواليد مساهمات كبيرة في الأدب الكردي من حيث أن جميع المواليد المكتوبة كانت منظومة ومع ذلك كانت تحتوي على الكثير من المواد الأدبية من حيث المحتوى والشكل. بالإضافة إلى ذلك، فإن الاحتفالات التي أقيمت لمولد نبينا صلى الله عليه وسلم بين الأكراد ساهمت بشكل كبير في ثقافتهم من حيث التنوع والشراء.

في هذه الدراسة، سيتم مناقشة مساهمة المواليد، التي لها تأثير أدبي وثقافي كبير، في الأدب والثقافة الكردية. في هذا الاتجاه، بعد إعطاء معنى كلمة "مولد" لغة واصطلاحاً، سيذكر تاريخ المولد بإيجاز من حيث كتابته والاحتفال به، ثم ستناقش الآثار المولدية الكردية من حيث مؤلفيها ولغتها ومحتواها. أيضاً سيتم الكشف عن المواد الأدبية من المواليد المكتوبة وسيتم مناقشة الاحتفالات التي تتم أثناء تلاوة المولد والآثار الثقافية لهذه الاحتفالات. من أجل التغلب على الصعوبات ومشكلات الحجم في الدراسة، تشكل حدود الدراسة المواليد الكردية التي كتبها أكراد تركيا والمناطق الشرقية والجنوبية الشرقية، حيث يعيش الأكراد الأتراك بشكل مكثف.

الكلمات المفتاحية: الأدب، الثقافة، الأدب الكردي، المولد، الحفل.